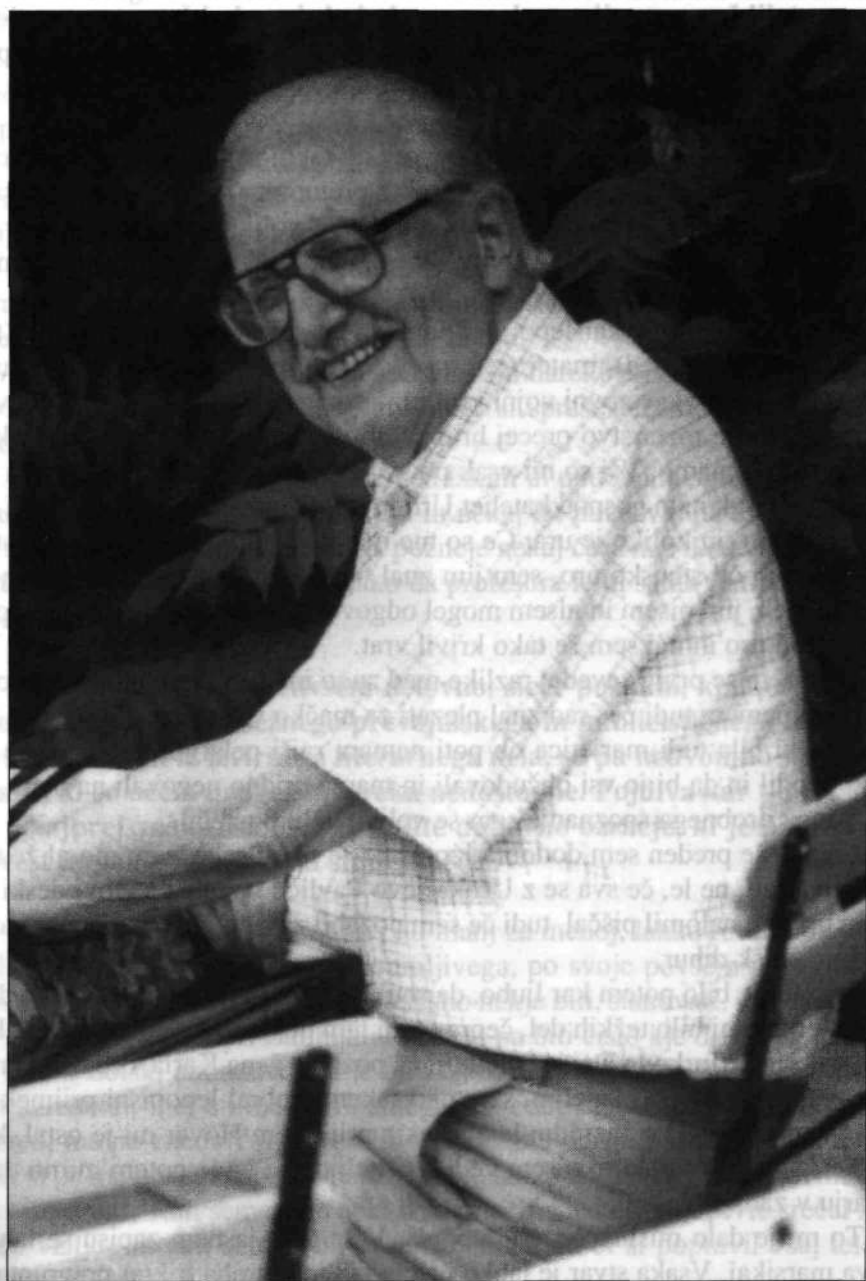

JANKO MODER

Profesor Janko Moder, tako vam rečem že od nekdaj, čeprav mi je vaša profesura največja neznanka, bližate se štiriinosemdesetemu letu, vaš korak mimo radijskega doma proti domu pa je lahak, mladeniški; razpoloženje vedro in beseda od nekdaj malce priostrena. Človek, ki izžareva tolikšno energijo, nedvomno obvladuje nekakšno ravnovesje – ali bolj zveneče rečeno – harmonijo svojega bitja in žitja. Bi hoteli s pogledom vase razkriti voljo, ki se kaže v moči vaše drže, vaše pozicije?

Nekam nenavadna dramaturgija pogovora: takoj za vljudnim pozdravom že z vsemi topovi nad človeka, z vsem, kar premoreta nebo in zemlja stvarnega in netvarnega. Ampak naj bo: podredim se volji spraševalca, kakor se podrejam že vse življenje, pa čeprav sam veliko rajši sprašujem in vrtam v neznano kakor odgovarjam.

No, začelo se je še kar lepo: kar naprej sem spraševal mamo, očeta (temu se knjižno reče ded), mater (temu se knjižno reče babica), pozneje tudi ata, ko so se po prvi svetovni vojni vrnili iz ruskega ujetništva, vendar ata veliko manj, ker je mizarstvo precej hrupna obrt in ker sem bil hud nanje, ker so mi prevzeli mamo. Vsi so mi vsak po svoje odgovarjali. Ampak potem so začeli prihajati k nam gospod katehet Urh in so me nagajivo spraševali, ali že poznam na uro in koliko je ura. Če so me mama vzeli v naročje in se postavili z menoj pod stensko uro, sem jim znal odgovoriti. Če so me pa gospod dobili na tleh, jim nisem in nisem mogel odgovoriti, pa naj sem se še tako postavil pod uro in naj sem še tako krivil vrat.

Tako sem se prvič zavedel razlike med *znati* in *moči*. Šele takrat sem odkril, da bi nemara tudi pes rad znal plezati za mačko v oreh pred hišo – pa ne more, da bi bila tudi marjetica ob poti nemara rajši pelargonija, da je ne bi vsak pohodil in da bi jo vsi občudovali in mama pridno negovali na oknu.

Iz tega drobnega spoznanja sem se veliko veliko naučil.

Ampak še preden sem dodobra izprašal vse okoli sebe, sem moral že tudi odgovarjati, ne le, če sva se z Učakarjevo Pavlico gugala na atovi deski in sem si pri tem nalomil piščal, tudi če sem pozabil zapreti kokoši, da je ponoči prišel na obisk dihur.

Zato mi je bilo potem kar ljubo, da sem bil lahko vsaj nekaj časa čez dan v šoli, ker tam ni bilo težkih del, čeprav tudi tam ni šlo vse gladko od rok. Ko mi je na primer Jurkova Danica, učiteljica, pozneje žena Karla Čeča, dala naročje zvezkov, naj jih razdelim, sem na vsakem prebral lepopisni priimek in vse srečno raznosil po razredu, le zvezek s priimkom Hovar mi je ostal, ker za učenca s tem priimkom nisem vedel, učiteljica pa ga je potem mirno dala Ilovarju v zadnji klopi.

To mi je dalo misliti. Ni vse lepopis. V še tako jasnem zapisu se lahko skriva marsikaj. Vsaka stvar je lahko uganka in jo je treba trikrat pregruntati.

In potem sem moral z Gregorčičevo *Zvezdo* nastopiti v Prosvetnem domu. Ampak komaj se je zastor odprl in sem zagledal pod seboj polno ljudi, sem sicer še vedel, kako se pesem začne, za vse nič pa se nisem mogel spomniti ne Gregorčiča ne naslova. Celo večnost so čakali name in mi že začeli od obeh strani za odrom šepetati. Ampak to me je samo pogrelo in zakrknilo. Kratko in malo nisem maral ponoviti za njimi. Odkril sem razliko med *hočem* in *nočem*. Nazadnje so spustili zastor in doživel sem prvi aplavz pri zaprti sceni.

Potem sva s Štancarjevim Cenetom v njihovi drvarnici za cerkvijo vadi-la ministriranje in približno ob istem času so ata doma v mizarski delavnici pripravljali dolgo desko z napisom Novomašnik, bod pozdravljen! Ampak ko so imeli takoj zatem stric Tone novo mašo, sem bil samo pet minut ministrant, potem me je pa zmanjkalo in mi je bilo tako slabo, da sem večino maše preslonel na enem od grobov pred zakristijo.

Tako je šlo in gre naprej in vsak dan mi narekuje novo, neskončno verigo domačih nalog in vprašanj, in dokler si spraševan, moraš biti buden in spočiti, sicer je polomija.

In tako se je zgodilo, da sem med takim in podobnim spraševanjem med drugim tudi diplomiral na slavistiki in nekaj let poučeval na drugi realni gimnaziji v Ljubljani ter trideset let pozneje nekaj časa na Akademiji za gledališče, radio, televizijo in film, tako da profesura le ni samo italijansko vljudnostni dottore.

Vašo biografijo, predvsem delovno, sicer poznam, kolikor jo je pač mogoče uvideti iz obsežnega prevajalskega in publicističnega delovanja, in seveda zlasti iz izvirnega literarnega dela, so pa nedvomno v njej take plasti, ki so očem drugega človeka nedostopne. Pojdiva kar po vrsti.

Najprej vas prosim, da osvetlite duhovno ozračje, ki je polnilo vašo zavest do mature in v času študija.

Zdaj, ko je že vse skupaj bolj ali manj za menoj, lahko rečem, da je bilo šolanje zame nekaj povsem nedoumljivega, po svoje povsem postranskega, obstranskega, nekaj takega kakor telesno nekje biti, stanovati, jesti, se oblačiti, v mislih, v duhu, pri zanimanju in delu pa biti čisto kje drugje.

Že v dolski enorazrednici je bilo tako, nič drugače ni bilo v marijaniški petrazrednici, kjer so me osemletnega, devetletnega najprej vtaknili v tretji razred, me po enem tednu preselili v četrtega, kjer sem ostal kakšen mesec, potem pa me poslali naprej v petega in me tam pustili, ker večjih številk menda niso imeli. Tam sem se ob neki deklamaciji med drugim prvič srečal z besedo »žitje« in tam sem dobil prve naočnike, da bi si popravil vsaj telesno kratkovidnost.

O božičnih počitnicah se mi je potem napisala prva zgodba in potem so me ob koncu šolskega leta vpisali v prvi razred gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano. Tam sem se prvič srečal s tujimi jeziki, s srbohrvaščino, nemščino, latinščino, in prevedel prvo pesem Jovana Jovanovića Zmaja (o materinem jeziku) z vsemi rimami in tako naprej.

Tako se je nadaljevalo. V razredu smo se dopoldne šli slovnico, naj bo že latinsko ali slovensko ali nemško, popoldne sem pa v učilnici stikal po vadnicah za pesmicami in zgodbicami in jih poskušal povedati po slovensko in po svoje. Potem sem neke staknil *Zgodbe Svetega pisma* v italijanščini in jih nosil s seboj celo v kapelo ter jih prebiral, čeprav jih dolgo nisem skoraj nič razumel.

Ko pa je Jakob Šolar, profesor za srbohrvaščino, razpisal tečaj francoščine, se iz gole zakrknjenosti ali iz občutka drugačnosti nisem maral prijaviti, češ to bom že sam opravil po svoji metodi, ko pride čas za to. (Podobno na primer v Marijanišču nisem maral priznati, da znam ministrirati, in sem rajši vse leto stal na dvorišču v kotu pri kapeli in se učil besedilo, medtem ko so se drugi igrali. Ali pa: ker sem doma tik ob Savi in sem bil na tamkajšnjem produ več kakor doma, se nalašč nisem naučil plavati.) Navdušeno pa sem sodeloval v Šolarjevem ptujobesedarskem krožku (kakor se je temu takrat reklo).

Vneto sem si tudi sposojal knjige iz dijaške knjižnice in jih tako požiral, da sem sproti prebral vse, kar si jih je sposodila cela učilnica. Sicer se je pa moja slabokrvnost stopnjevala, tako da nisem več zdržal v zaprtih prostorih, ne v razredu, ne v učilnici, ne v kapeli, in sem se moral sprehajati po parku pred zavodom, seveda s šolskimi zvezki in vadnicami ob sebi, v resnici pa s špehi iz knjižnice (skrival sem jih v gabrovi živi meji). Kadar sem moral biti v učilnici (zaradi slabega vremena ali noči), sem tudi noro reševal in sestavljal uganke, za čez zimo pa je dr. Volavšek svetoval vodstvu, naj me pošljejo domov, da si malo opomore, in vodstvo je to rado storilo, ker sem najbrž s svojo posebnostjo preveč pohujševal druge.

Po drugem trimesečju drugega razreda sem tako dobil vsaj tri opomine, v nekaj predmetih pa sploh nisem bil ocenjen, tako da je prefekt Ciril Jerina, poznejši vrhniški dekan, ves mogočen stopil na prag učilnice in vsemu svetu naznanil: Moder, zdaj so pa rešene tvoje uganke! in me od radoživega Vičiča (med drugim je venomer na pultu trkajoče improviziral igranje na klavir) predsedel k zamorjenemu Javorniku, češ gliha vkup štrih.

To me je streznilo. Sklenil sem obračunati z nadležno šolo in se nadudlati vseh predmetov, kakor so bili zapovrstjo zapisani v spričevalu, začevši torej z veroukom. Ugankam se zaradi tega seveda nisem niti malo odrekel, tudi pisanju ne.

V višjih razredih sem že veliko prevajal za profesorja Omerzo (ker je vo-

dil dramski krožek) in za profesorja Pengova (ker je v takratnem časopisju rad objavljajal drobce iz naravoslovja). Največ pa sem zahajal k profesorju Šolarju, ker je imel toliko knjig. Medtem sem namreč prebral že vso dijaško in tudi profesorsko knjižnico, in sicer vse od kraja: zapovrstjo sem si na primer sposojal cele letnike starih revij in jih prebiral od začetka do konca. Novejše stvari pa sem dobival predvsem pri Šolarju.

Bolj ali manj redno sem (skriva) spremljal tudi novosti v ljubljanski Drami in Operi, deloma tudi prve filme v kinu Matici. Tudi dr. Anton Breznik, moj učitelj za slovenščino in bližnji rojak, me je tu pa tam povabil, naj mu pomagam pri kakšnih korekturah ali čem podobnem, ker sem se s temi stvarmi že redno ukvarjal za eno od ljubljanskih založbic. Tudi med počitnicami sem bil dobesedno knjižni molj in domačim kaj malo v pomoč. Še največ sem mogče atu pomagal iskati primeren vodni strmec, ker so si vtepli v glavo, da morajo postaviti elektrarno, ker so si hoteli omisliti mizarske stroje.

In vendar moram prej omeniti še nekaj drugega. Ob pripravah za ene od tedanjih volitev so me kot dijaka (takrat je bila ta pasma na deželi še redka) porabili za prepisovanje volilnih imenikov. Pri tem sem v občinski pisarni doživel učno uro za vse življenje: v moji navzočnosti – za pisarčka se pač nihče ni zmenil – sta se sporekla krajevna veljaka takratne liberalne in klerikalne stranke in navlekla toliko gnoja in pohujšljivih resnic iz zakulisja in podtalja, da sem enkrat za vselej ozdravljen za strankarsko politiko.

Doma so medtem ata z dvema svojima bratoma našli zanemarjen odcep od Kamniške Bistrice, da smo ga (jaz kot muha na volu med oranjem) očistili, uredili zajezo in postavili turbino za eno prvih večjih zasebnih elektrarn v Sloveniji (za sedem kilometrov omrežja). Pri fizičnih delih sicer nisem ne vem koliko sodeloval, ker sem bil telesno šibek in kot dijak malo doma, ko pa je elektrarna stekla, sem veliko predežural v nji kot »dispečer«, kakor se zdaj temu učeno reče. Seveda sem se medtem tudi bralno popolnoma preusmeril. Iskal sem predvsem knjige o elektriki in eden tedanjih vodilnih strokovnjakov na tem področju, dr. Milan Vidmar, je postal moj mali bog, še posebej, ker sem se v petem razredu gimnazije naučil šaha in postal v osmi ne le razredni, temveč tudi gimnazijski prvak in kot edini premagal mojstra Preinfalka ob eni od njegovih simultank. Tako daleč je šlo to, da sem se po maturi vpisal celo na elektrostrojno, pa jo moral tudi kar kmalu pustiti, ker v Ljubljani takrat še ni bilo nadaljevanja za tak študij, denarja za odhod v Zagreb ali v Gradec pa seveda tudi nisem imel.

Med vojno ste zasnovali veliko pripovedno delo o naselitvi in formiranju Slovencev na ozemlju, kjer smo še danes, napisali dva dela, prvi je z naslovom Sveta zemlja izšel šele leta 1952, drugega, ki ga imate napisanega, kakor je navadeno v Leksikonu slovenske književnosti, niste

objavili. Kako to? So bili kritiški odzivi na Sveto zemljo nespodbudni, zaviralni?

Do zdaj nisem veliko govoril o svojem izvirnem pisanju. Pa ga je bilo kar precej, čeprav sem razmeroma malo objavljaj, še manj pod svojim imenom. V dijaških letih predvsem v Vrtnu in Angelčku, deloma tudi v Mentorju, v Žiki, v raznih koledarjih in podobnem. Ko pa sem moral opustiti elektrostrojno, sem se dolgo lovil in veliko taval. Prehod je bil hud. Vsaka tranzicija pušči obrunke.

Doma so videli v tem kazen božjo, ker nisem šel za duhovnika. Že prej od doma nisem mogel dobivati kaj prida gmotne podpore, poslej pa je bilo še slabše, saj je za meno, najstarejšim, raslo še šestero mlajših, štirje bratje in dve sestri. Ata so bili zadolženi čez glavo zaradi naložb v elektrarno in mizarne stroje, mama se pa tudi niso mogli pretrgati, da bi ob vsakdanji skrbi za veliko družino še toliko šivali slamnike in jih spravljali v denar, kakor so jih v moji mladosti. Svetovna kriza je otepala z repom tudi po naši hiši.

Moral sem se torej gmotno povsem postaviti na svoje noge. Preživljal sem se, kakor sem vedel in znal, z vsem mogočim, tudi s pisanjem in prevajanjem. Vrnil se je tudi moj dijaški splošni bralni svet. Vendar sem hlatal predvsem po novejših delih. Kuhan in pečen sem bil med drugim v knjižnici Prosvetne zveze na Miklošičevi, pri profesorju Doklerju, pa pri knjigarju Bambergu na drugi strani ceste in seveda po starinarnicah na Starem trgu. In komaj sem dobil kje kakšen dinar, na primer kot referent za ljudske odre pri Prosvetni zvezi, sem že zasanjaril tudi o lastni založbi, da bi bil vse v enem: pisec, tiskar in akviziter.

Ampak še preden sem zabredel v dolgove, sta me dr. Karel Čeč in zlasti dr. Ivan Ahčin pridobila za Slovence, kjer sem kot pisec in prevajalec pridno sodeloval predvsem v sobotni prilogi (za to mi je bila ob Prosvetni še zmeraj neizčrpen vir Šolarjeva zasebna knjižnica). Želeli so me poslati na višjo časnikarsko šolo v Berlin, vendar mi tja ni dišalo, ker je bil to ravno čas divjega vzpona Adolfa Hitlerja. Bolj sem se zato nagibal k načrtom pisatelja Finžgarja, ko me je snubil za Mladiko in za Mohorjevo, vendar je želel, naj najprej končam slavistiko, za katero sem se precej po naključju odločil, ko sem srečal prijatelja Martina Jevnikarja in mu ustregel, da sem šel z njim skupaj stanovat k Osredkarjevim za železniško postajo.

To so bila leta začetkov Miška Kranjca, navdušenja za nordijske pisatelje, čas razpotij med klasično rusko gardo in mlado ameriško literaturo. Ne glede na ameriško dinamičnost in realizem smo se bolj ogrevali za Ruse, ker so dihal z dušo. Ne vem zakaj se mi je še posebej upirala tedanja ameriška faktografičnost. Kar škoda se mi je zdelo, da so se tudi novejši Rusi – tako sem jih pač doživljal v skladu s svojim zapovrstnim branjem, kolikor in ka-

kor in kadar mi ga je bilo pač mogoče kje kaj dobiti – ne glede na svojo novo nestrpnost ideologijo v marsičem ravno v tem ogrevali za posnemanje Američanov.

Pri nas je pisateljska srenja omahovala predvsem med socialnim realizmom in romantiko, med kmečko in mestno tematiko. Groza nas je bilo nemške nacistične osvajalnosti, ruske komunistične revolucionarne brezkompromisnosti in italijanskega fašističnega surovega postavljaštva, ki se je neovirano izživilo na našem zahodu in ga je tako pretresljivo svarilno upodabljal France Bevk.

Sam sem se medtem že odločil za dokončanje študija slavistike in za pravo na prevzem službe v uredništvu Mohorjeve. Program Družbe sem sklenil poživiti, saj sem medtem navezal že kar precej osebnih stikov tudi z zunanjim svetom in se navadil brati knjige v izvirnikih.

Vsem skupaj nam je potem prekržala načrte in račune druga svetovna vojna z neusmiljeno nemško in italijansko zasedbo. Moji domači v Dolu so prišli pod Nemca, jaz v Ljubljani, že poročen, pod Italijana. Zasedba me je tako žrla, da sem hotel nemudoma v hosto. Ko sem se šele komaj vrnil z jugoslovanske pogrebščine na zahodni meji pri Svetih Treh Kraljih, smo se že trije prijatelji za Bežigradom domenili za skupni odhod. Le toliko sem še želel počakati, da bi žena rodila. Ampak eden od nas živčno še tega ni vzdržal in je takoj odšel v hrib, pa tudi že po dobrem tednu padel, ker pač ni bil »pravi«. Namesto enotnega odpora proti okupatorju se je namreč tedaj ne le zaostrila stara slovenska nagnjenost k vsakršni razcepljenosti, temveč so vojne in idejnopolitične razmere prispevale še svoje: upravičeno večjo medsebojno nezaupljivost in rdeče ribarjenje v kalnem za revolucionarne cilje, tudi pod krinko pravovernosti in vsem svetega osvobodilnega boja, ampak le enim priznano svetega, kakor se je pozneje uradno pokazalo tudi v tako imenovani Dolomitski izjavi. Tako sva druga dva prijatelja rajši ostala v Ljubljani.

Ker so bile torej pozicije tako rekoč v trenutku nestrpnostno zasedene in je bil patent za pravo stran v boju z okupatorjem spretno speljan, in sicer ne glede na to, da se je sproti neženirano obračal s plaščem po vetru, kakor je pač nanoslo: danes z Rusijo vred v paktu s Hitlerjem, jutri z Rusijo vred v povezavi z zavezniki, zmeraj pa z mislijo na končno zmago revolucije; pri tem so bila vsa sredstva ne le dovoljena, temveč tudi posvečena in obilno podpečate na z bratovsko krvjo.

Ker sem sprevideval, da nisem vojak revolucije, sem se odločil, da bom pač po svoje, notranje, kulturno protestiral proti zasedbi in kot humanist oživil Bevkovega Čedermaca. Zamislil sem si nadaljevanje Finžgarjevega romana *Pod svobodnim soncem*, vendar na stvarnejši podlagi, ker sem želel z njim predvsem poudariti, kdo je doma na slovenskih tleh. Temeljito sem študiral

vire in požrl vso dotedanjo zgodovinsko in arheološko učenost, kar so je imele ljubljanske knjižnice, zlasti še muzejska.

Ko je bil prvi del napisan, sem ga pod izmišljenim imenom poslal Mohorjevi za Finžgarjevo nagrado in jo dobil. Ker se pa tudi po razglasitvi rezultata nisem oglasil s pravim imenom, je nastal pravi detektivski lov za avtorjem. Še največ je pri tem trpel Anton Sovre, ker so mu na podlagi slogovne raziskave »dokazali«, da je on avtor in nagrajenec. (Nekaj podobnega se mu je pozneje ponovilo še ob mojem prevodu *Tihega Dona*.) Šele čez dolgo je Jakob Šolar izvrtel pravo sled in sem se moral vdati.

Finžgarju je bil roman všeč, saj sem naselitev slovenskih prednikov na današnjih tleh poskušal podati strokovno neoporečno, pa tudi bralno vabljivo in literarno spodobno, skratka, kot literaturo *ad usum Delphini*, kakor se je temu reklo. Roman je dal takoj postaviti, češ da bo to prva knjiga Nove založbe po vojni in da mora biti o pravem času pripravljena, saj se je že vidno približeval konec. (Med vojno seveda ni bilo misliti na izdajo knjige s tako puntarsko idejo.)

Roman sem potem zavzeto nadaljeval in med vojno napisal še drugi del, ves posvečen vladarju Samu in njegovim sodobnikom, še posebej karantanskim knezom in Karantaniji. Napisal sem tudi še pol tretjega dela, v katerem sem obravnaval predvsem našo zahodno mejo in vprašanja mešanih zakonov med Italijani, Furlani in Slovenci prva stoletja po naselitvi.

Še preden pa je bil tretji del napisan, je bilo konec vojne in namesto da bi se bila s Finžgarjem veselila izida prvega dela *Svete zemlje*, je bil Finžgar ob bombardiranju Ljubljane precej zoprn zadet, njegova Nova založba zaplenjena in jaz zaprt.

Po vojni ste doživeli obračunavanje zmagovalcev nad poraženci na svoji koži: devet mesecev aresta, iz česar izvira venec sonetnih vencev Sla spomina, ki pa je bil v knjigi objavljen šele ob vaši osemdesetletnici, po skoraj štiridesetih letih od nastanka. Preden bi kaj več navedli o samem vencu vencev, vas prosim, da osvetlite vzroke in »srečo neulovljivo«, ki so povzročili to trnovo pot, ki nedvomno pomeni odločilno zarezo v vašem življenju, zlasti pa pri preusmeritvi v prevajanje. Kakšno je bilo vaše mesto v tako rekoč »prvi slovenski vladi«, ustanovljeni 3. maja 1945 na Taboru v Ljubljani. Prosim, da se kar se da intenzivno spomnite sotrpinov filozofa Franceta Vebra in pisatelja Narteja Velikonje.

Vojna se je res končala precej drugače, kakor si je zamišljala moja najbližja okolica. Recimo Finžgar in njegov krog, naslonjen zlasti na informacije Izidorja Cankarja in njegovih. Sam sem bil preveč zakopan v delo – pisal sem *Sveto zemljo*, na tistem prevajal *Fausta*, skrbel za Mohorjevo in zadnje

leto prevzel tudi mesto dramaturga v Drami – tako da sploh nisem bil vključen v politične in idejne grupacije. Tudi sredi totalne, brezobzirne vojne sem se namreč naivno zanašal na končno zmago duha in razuma. Zavedal sem se, da se morata nestrpna idejna kolosa – fašizem in komunizem – med seboj uničiti, ker prej ne bo miru med ljudmi. Tako sem dopuščal in razumel tudi peklensko taktiko, ko je Stalin sklenil zavezništvo s Hitlerjem in ko sta pozneje Churchill in Roosevelt paktirala s Stalinom. Zame je bila vse to predvsem igra velike babilonske vlačuge – politike – in dolgo niti za trenutek nisem pomislil na morebitno iskreno zavezniško paktiranje s komunisti in na slepo brutalnost, na kakršno so se zavezniki s tem obsodili. (Ker sem se tako motil, sem pozneje – že v zaporu – tudi po tem sklepal, da pač nisem pesnik, ker mi manjka čut preroške predvidljivosti.)

Ampak ne glede na vsakdanje okupacijske in vojne nevšečnosti – strah pred bombardiranjem z večnim dirjanjem vse družine iz tretjega nadstropja v drugo klet, medtem ko sem sam ostajal v stanovanju in mirno tipkal, in pred pogostimi racijami in deportacijami v taborišča – se je resnična živa groza zagrizla vame šele ob zavezniškem izkrcaju na italijanskem škornju in ob brezobzirnem bombardiranju zaledja. Sprevidel sem, da je le še vprašanje časa, ko se bodo formacije zavezniških bombnikov usmerile tudi nad deželico pod Triglavom, pogrnile nanjo nekaj svojih uničevalnih preprog in v dveh, treh preletih stolkle vse, česar niso mogli v treh, štirih letih uničiti ne nemški ne italijanski okupator ne domači razhujskanci, ki so se uživaško izživljali nad svojimi idejnimi nasprotniki, ne le nad ljudmi, med drugim nekulturno celo nad gradovi, zasovraženimi simboli nekdanjih tlačanskih časov.

V tej obupni stiski sem se kot dramaturg ljubljanske Drame obrnil na predsednika Rupnika, naj s svojimi zvezami doseže, da bo slovensko ozemlje razglašeno za nevtralno področje, in naj ga s tem reši uničenja. Računal sem, da bo taka humana poteza lahko vsem v korist, pa sem naletel na nerazumevanje že pri Rupniku in kot naiven humanist obupano občemel sredi zasledene Ljubljane ter nebogljen čakal, da bo vsaj skorajšnja zmaga zaveznikov pomenila tudi dokončno zmago razuma in humanosti, da bo namreč s tistim trenutkom konec medvojnega terorizma in medsebojnega obračunavanja, da bo za Jugoslavijo obveljal tihi dogovor o tako imenovani delitvi fifti fifti in da Zahod pač ne bo dovolil Vzhodu, da bi se znašal nad nedolžnimi ter zanesel svojo ideologijo in revolucijo kaj dlje, kakor je neizogibno nujno.

Tako je bilo tudi splošno razpoloženje, pa naj si med vojno govoril s komer si bodi, s Finžgarjem ali z Župančičem, saj so bili vsi že brez živcev zaradi medsebojnega pobijanja. Ker pa je bila idejna diferenciacija tako neizprosna (čeprav so nekateri kakor zmeraj in povsod igrali tudi na dve karti) in ker se je nazadnje mahoma pokazalo, da glasovi od Zahoda o sporazumnih dogovorih z zavezniki niso zanesljivi, je zdrava pamet narekovala ljudem, naj

se umaknejo pred divjanjem ob trenutkih zmagoslavja, zlasti še kmečkemu prebivalstvu, ki je že med vojno na svoji koži občutilo revolucionarne reforme prihodnjih oblastnikov, da bodo po zgledu velikega brata neusmiljeno zbrisali z obličja zemlje predvsem vse, kar količkaj diši po lastnini in s tem po samostojnosti, po neodvisnem mišljenju.

Tako so se dolge rajde kmečkih voz, biciklov in pešcev potegnile čez Ljubelj, podoba, ki se še zmeraj leto za letom ponavlja po neštetih območjih, naj bo že na Balkanu ali v Kurdistanu. Podobno je storila tudi »prva slovenska vlada«, ker pač zmagovalci ne le pišejo zgodovino, temveč lahko tudi sodno potrjujejo svoj prav.

Ampak kakor sem bil vso vojno osamljen posameznik, tak sem ostal tudi ob koncu. Nešteto prijateljev se je umaknilo – za tri tedne, da se poležejo strasti, kakor so rekli – jaz sem pa z družino ostal, iz nekakšnega nerazumnega protesta, kakor sem ostal tudi pod Italijanom in Nemcem in nisem šel v hrib, trdno odločen, da lahko tudi z morebitno svojo žrtvijo stvari več koristim doma kakor z umikom v tujino, ker bo pač tudi moj morebitni primer za zgodovino pričal o ravnanju – pravičnem ali krivičnem – zmagovalcev. Kratko in malo namreč nisem mogel verjeti, da gre le za tri tedne in za zavezniško nemoč pri krotanju Vzhoda.

Pome so prišli že sredi junija in žena Otilija je ostala s štiriletnim Janezom in šestmesečno Alenko sama – brez vsega, brez službe, brez vsaj polovične moje plače, brez prijateljev, saj so se ji vsi na daleč izogibali, ker so nasledli hujškaški propagandi, da gre pri zaprtih za zločince, za kužne sovražne elemente. Mene so odpeljali na Miklošičevo. Zaporj me pravzaprav niti niso preveč presenetili. Tudi razmere v njih ne, čeprav so nekateri sozaporniki, ki so bili med vojno deležni raznih taborišč, kričali na Miklošičevo, da je tu hujše kakor na Rabu, v Reniciju, v Mauthausnu, v Dahauu ...

V celicah samicah, kjer je še za enega tesno, se nas je dostikrat gnetlo tudi po trinajst, v malo večjih prostorih nas je bilo po petdeset in več. Ena od značilnosti pa je bila: venomer velik promet. Eni so prihajali, drugi odhajali. Ves čas so nas selili iz celice v celico, tako da sem se v kratkem srečal s pisano vrsto znancev in neznancev: profesor Wraber, časnikar Boršnik, sindikalist Berdajs, filozof Veber, skladatelj Ciglič, primorski duhovnik Terčelj ... kdo bi jih vse naštel.

Narte Velikonja je bil v oddelku smrtnikov, kakor smo rekli na smrt obsojenim, zato sem ga videl samo neko noč, ko so ga »naložili« na kamion in ga odpeljali neznano kam. Na notranje, močno osvetljeno dvorišče zaporov so namreč zlasti ponoči ali pa v jutranjem ali ob večernem mraku prihajali hrupno odmevajoči kamioni; z njimi so privržali nove žrtve, zvezane ali svoidne, posamezne pa tudi odvažali. Zaporniki smo se gnetli pri oknih, zaplankanih z deskami, in poskušali ugotoviti, kdo vse prihaja ali odhaja. Sam

sem le redko katerega prepoznal – tudi zaradi svoje kratkovidnosti – Narteja pa sem, predvsem zaradi njegove hromosti. Ko ni mogel stopiti na stol, ki so mu ga postavili ob koncu kamiona, so izgubili potrpljenje, ga kratko in malo prijeli kakor vrečo krompirja, ga za pospešek še brcnili in ga vrgli na kamion. Za njim sta skočila dva stražarja s puškama. Plahta se je zagrnila in kamion je odhrumel ...

Nič čudnega, če so ljudje z rahlimi živci neskončno trpeli. Tako se spominjam Cigličeve uskoške silovitosti, ogorčenosti in svete jeze, kako da so si upali tudi njemu tako poseči v osebno svobodo. Njegovo živo nasprotje pa je bil drugi moj znanec, filozof France Veber. Ždel je v kotu, še največkrat na kibli, skrčen v dve gube in nekaj momljal vase, kakor da je odsoten, duševno prizadet. Ker sva bila za Bežigradom skoraj soseda, sem nekajkrat stopil k njemu, ga poskušal zamotiti in ga spomniti na čase, ko sem ga kot študent poslušal, s kakšnim viharškim temperamentom nam je predaval o filozofskih vprašanjih, zlasti še o Bogu, in kako je potreboval tako rekoč po deset metrov prostora na odru, da se je po njem umikal v ozadje in se teatralno približeval poslušalcem s tako prepričljivo sugestivnostjo, da si bolj živel z njim, kakor pa poslušal njegovo predavanje. In zdaj je bil duševno odsoten kupček ne-sreče.

Tudi še pozneje, ko sva se rešila zaporov, sva se srečevala, ker je oblast tega znamenitega filozofa, univerzitetnega profesorja in akademika, še naprej poniževala in ga poskušala do kraja streti. Vrgli so ga z univerze, mu vzeli službo in državljanske pravice in ga kdo ve zakaj, mogoče celo iz lažnega usmiljenja, vendar rajši iz strupenega norčevanja, med drugim porabili za raznašanje živilskih kart po bežigrajski četrti, da se je moral v profesorski nepraktičnosti in poudarjeni izredni živčnosti – takrat mu je bilo že blizu šestdeset let – kot birokrat prekarjati z ljudmi v njihovem boju za golo preživetje.

»Arest le poveličan je v sonetih ...« pravite v »sklepnem zapisu« v sonetni obliki s poudarkom, da avtorja »niti v tretjem rodu vnukov ni sram preteklega naglasa«. Toda tema venca sonetnih vencev ni le osebna bolečina zaradi krivice, storjene nad patriotom, kar je očitno deklarirano v sonetih, marveč v enaki meri zgodovinske teme in razprtije nekdanj in v času, ko je venec nastajal. Končno se je zgodba vaših sonetnih vencev v zgodovinski opciji in volji uresničila leta 1991, ko je »jug šele otajal led s Parnasa«, kakor beremo v istem sonetu na zadnji strani zbirke. V zvezi s tem vam zastavljam v premislek temo o razdaljah med domovinskim, nacionalnim zanosom, izraženim tako v Sveti zemlji kot v Sli spomina, in sedanjim duhovnim ozračjem s to vsebino. Na čisto osebni ravni pa vas prosim za komentar k zasuku: zmagovalci so se le morali umakniti z zgodovinskega prizorišča kot edini akterji.

Res, oboje, *Sveta zemlja* in *Sla spomina*, sta moji osebni izpovedi iz obdobja med vojno in tik po nji. Stavek *Svete zemlje* je v svincu obležal v tiskarni Merkur, odtisi pa med zaplenjeno maso Nove založbe. Ampak ko so jih novi oblastniki našli, so jih spoznali za vredne branja, tako da so iz oznovskih rok prešli v Mladinsko knjigo. Tam je uredništvo pomislilo celo na izdajo. Lepega dne sta se zato dva uslužbenca s Cekaja oglasila pri meni in mi po krajšem zaslišanju povedala, da so našli moj rokopis in da je Mladinska knjiga pripravljena roman izdati, če to dovolim.

Seveda sem se predloga z obema rokama oprijel, ker sem bil v začetku petdesetih še zmeraj brez službe in družina brez kruha. Ivanu Potrču, glavnemu uredniku Mladinske knjige, sem ponudil v branje še drugi del romana in uredništvo ga je sprejelo ter obojni rokopis oddalo v nekdanjo Učiteljsko, tedaj izrecno partijsko tiskarno. Poskrbelo je tudi za sijajno zunanjo in notranjo opremo z imenitnimi inicialkami; pri tem sta ob uredništvu ubrano sodelovala zlasti prijatelja Cacak in Pengov.

Smola pa je bila, da sem želel rokopis prve knjige sam še enkrat prebrati. Tiskarniški faktor Stante mi ga je res skrivaj izročil in sam sem pri branju razočarano ugotovil, da mi slog ni več všeč (kakor je pač na splošno ne samo moja usoda in ne samo pri izvirnih delih, temveč tudi pri prevodih: pri prvem branju se zlepa ne morem več vživeti v prejšnjo slogovno ubranost). In tako sem se vneto lotil popravljanja, spreminjanja, lahko bi se reklo trdega lektoriranja.

Medtem je čas tekkel in opravil svoje: naša zunanja politika je bila tako pod Stalinovim vplivom, da smo izgubili marsikatero simpatijo na Zahodu in zaradi nje najbrž tudi marsikaj na terenu na našem zahodu in severu. Kesal sem se že, da sem spričo takih okoliščin sploh privolil v izdajo, vendar nisem maral požreti besede. Ampak še preden je bila prva knjiga pripravljena za izid, je papir prešel s kart v prosto prodajo in se pri tem tako podražil, da še misliti ni bilo, da bi oba dela *Svete zemlje* izdali hkrati, saj bi ju nihče ne mogel kupiti. Zato je prvi del izšel sam, drag ko žafran, v veliki nakladi 4000 izvodov in je bil takoj razprodan. Ljudem je bil roman najbrž všeč, ker je bil malo drugačen od siceršnje tedanje tematike, všeč pa je moral biti tudi policiji ali Ozni ali kakor se je pač takrat reklo taki ustanovi, saj je takoj po izidu obiskala vse knjigarne in strgala s knjige srajčko, knjiga sama pa ni bila zaplenjena.

Manj je bil roman všeč kritiki. Poučila me je, da zgodovinski romani pač niso primerni za nove čase. To je pomagalo prepričati tudi Potrča, da mi je dovolil umakniti drugi del knjige iz tiskarne. Pozneje sem imel sicer nekaj težav, ker so bralci želeli brati še nadaljevanje in ker so me založbe vse od kraja oblegale, tako da sem se težko branil kar upravičenega očitka, da zaradi svoje nezgrajenosti iz golega protesta ne dovolim natisa. Take geste pa ta-

krat niso bile dovoljene ali vsaj ne priporočljive. V tiski sem torej dal rokopis v branje prijatelju zgodovinarju Bogu Grafenauerju v tihem upanju, da mi bo nehote pomagal najti objektivne razloge, zakaj knjige ne dam v tisk. Rokopis je res prebral in našel v njem nekaj podatkov in dogodkov, nabranih iz Kosovega *Gradiva*, napačno uporabljenih in s preveliko pesniško svobodo uvrščenih v zgodbo, kar se mi je sicer zdelo smešno, saj iz svojega romana nisem mislil napraviti zgodovinske vadnice, vendar mi je bila njegova informacija dragocena. V pozitivnem smislu. Dala mi je intimno oporo v zavesti, da sem gradivo dobro uporabil, in dala mi je tudi dober izgovor pred založniki. Rokopis je tako še zmeraj nedotaknjen in ima končno mir, saj so časi prerasli nekdanje navduševanje za ideje *svete zemlje pod svobodnim soncem* in nam gre pač predvsem še za združeno Evropo, čeprav mi je na tihem žal, da se mi ni posrečilo dokončati epopeje v petih knjigah, ki naj bi povestno zajela sanje in začetke slovenske samostojnosti od Karantanije do Kocljeve kneževine. Ampak podobna usoda torza je doletela tudi mojo zgodovino Mohorjeve družbe pod naslovom *Iz zdravih korenin močno drevo* in obsežno bibliografijo *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*.

Ne morem se ubraniti sklepanja, da vas je v ta siloviti prevajalski pohod spodbujala in nemara celo silila prav ta »neulovljiva sreča« z objavami literarnih del, zlasti sonetov, ki jih do konca osemdesetih let ne bi bili mogli objaviti doma, marveč samo pri slovenski emigraciji. Tega pa očitno niste hoteli.

Ker sem človek, ki rad in veliko dela, in ker mi drugače ni bilo dovoljeno uvrstiti se med delavce, sem zvest svoji predvojni, medvojni in povojni misli pač prevajal, tudi z veseljem prevajal, ker sem med drugim s tem ne le pomagal bralcem k večji razgledanosti, temveč tudi jeziku k še večji prožnosti v vsakokratnem neposrednem spoprijemu s tujimi besedili.

Ta siloviti prevajalski pohod: kako ste se dokopali do znanja toliko jezikov, menda prek dvajset, vam prehajanje z enega na drugega ne povzroča delovnih zastojev?

Vprašanja so postavljena povsem stvarno, pa hkrati tako kompleksno, da bi moral za kolikor toliko poveden odgovor porabiti preveč prostora in časa ali pa včasih tudi pregloboko poseči vase, da bi bil kolikor toliko prepričljiv, ne zgolj formalno zadostljiv, pa se to včasih skoraj ne spodobi, saj se pri tem nemara lahko pokaže moja – bodisi kar pohujšljiva – premajhna strokovna podkovanost samouka, meječa že kar na lahkomiselnost in enostranskost, ali pa po drugi strani izrazita dvotirnost.

Mogoče najznamenitejša dvojica v tej zvezi sta *volja* in *moč*, vendar tudi v začetku tega pogovora omenjena razlika med *znati* in *moči* ni od muh, kakor tudi ne razklanost med *hočem* in *nočem*. Vse to je treba soupoštevati in za povrh še vedoželjnost, radovednost – ne le ugankarska, tudi splošno jezikovna. Ta je v meni stanovitna, lahko bi se reklo imanentna. Kako je kaj povedano? Kaj se vse skriva v povedanem? Kako posamezni jeziki rešujejo take ali drugačne zadrege? Je kateri od jezikov idealen? V čem je idealnost? V večji ali manjši vezanosti, v ustaljenih tako imenovanih slovničnih pravilih in formulacijah, v večji analogičnosti ali pa v večji sproščenosti?

Tako še zmeraj rad brskam po jezikih, kakor sem še intenzivneje v rani mladosti. Takrat sicer s popolnoma drugačnimi cilji ali vprašanji: Kje je začetek različnega glasovnega izražanja pri ljudeh v nasprotju z živalskim sporazumevanjem? Do kod prideš pri tem z Darwinovo teorijo, kje pa se ta pamet neha? Zakaj so temeljni gibi tako rekoč splošno človeški, pa jih živali na splošno težko razumejo, izrazi pa glasovno in besedno tako različni? Blazno me je zanimalo, kako je bilo to pred Babilonom, ampak počasi sem tudi sprevideval, da tako tuhtanje nikamor ne pripelje, in se poslej večinoma omejil na zgolj prevajalske naloge in opažanja.

Temu se je namreč pridružila tudi povsem stvarna življenjska nuja: čeprav menda na splošno ne znam reči *ne*, sem tedaj dostikrat celo moral sprejeti vsako delo (kakor ga je sprejel tudi France Veber), samo da ne bi družina stradala. Mirno bi bil šel tudi pometat na cesto in sem po prihodu iz zavora v resnici obiskal vsaj petdeset ljudi in vseh mogočih podjetij s prošnjo za delo, preden se me je upal usmiliti Ciril Vidmar, tedanji urednik Državne založbe. V prevajanje mi je dal tako rekoč neprevedljivo delo: Golubkova, ruski učbenik za literarno teorijo s tisoč zgledi slogovnih in formalnih pesemskih in proznih odlomkov ali celih del. Ampak kadar ti gre za kožo in za življenje, skočiš v vodo, tudi če ne znaš plavati.

Zanimivo bi bilo, če bi označili ustvarjalni delež prevajalskega dela, zlasti pesniških in dramskih prevodov, s katerimi imate očitno posebno veselje; mislim na Ibsenovega Peera Gynta in druge podobne tekste.

Skoraj bi lahko rekel, da so bili prvi moji prevajalski poskusi v gimnaziji bolj ali manj dosledno naklonjeni pesemski obliki, naj bo že z razpoloženjskimi ali največkrat epsko obarvanimi motivi in rešitvami, povrh tega pa večinoma strogo vezanimi na kratkost in jedrnatost. Proza me je pri prevajanju sicer ravno tako zanimala, saj sem na primer kot eno prvih večjih del prevedel šeststo strani obsegajoči špeh Karla Maya, čeprav pri njem prevladuje zgolj fabulistična ekstenzivnost namesto meni ljubše slogovne, izrazne in formalne intenzivnosti. Kasneje sem seveda prevedel neprimerno več proze ka-

kor poezije, predvsem epske in dramske, vendar to ni stvaren odsev resnične moje ljubezni in zanimanja, temveč bolj odmev razpoloženja na trgu in s tem pri založbah. Res pa je, da si tudi pri prevajanju proze sproti najdem zadosten motiv in spodbudo še v stalni tekmi z avtorjevim jezikom, ker še zmeraj rad sproti ugotavljam, kako se slovenščina lahko mirno spušča na vsa mogoča področja življenja in kako se tudi slogovno ne ustraši nikogar, ne na premier nordijske kratkobesednosti, ne da bi zvenela zadirčno in odrezavo tam, kjer bi moralo biti naravno jedrnato, ne španske in splošno romanske večje lagodnosti, ne da bi pri tem zvođenela v klepetavost.

Prav v tem pogledu se mi zdi prevajanje povsem primerljivo s samostojnim ustvarjanjem. Še celo tako je treba reči: če se ti posreči pri prevodu ujeti sproščeno dikcijo, si pravzaprav celo večji junak kakor izvirni pesnik. Ta zapiše pač tisto, kar mu dajo volja, znanje, razpoloženje, jezik in moč, sicer pa si lahko privoščijo večjo ali manjšo svobodo tudi v formalno vezanih oblikah tam, kjer in kakor mu jo sproti ponuja jezik, prevajalec pa mora v drugem jeziku za povrh vsega ustvarjalno kongenialno slediti še izvirniku, naj bo v rimi, naj bo v stopici, in sicer tako, da bralec ne sme opaziti zadreg, iskanosti in trdot tam, kjer jih v izvirniku iz prej omenjenih razlogov sploh ni ali pa jih je vsaj manj, še posebej pa ne sme biti prikrajšan za vsebinske in slogovne posebnosti avtorja in izvirnika. To je torej tisti zanimivi, iščoči, ustvarjalni večni prevajalski boj med prej omenjeno dihotomijo *znati* in *moči*, boj pa je ena od posebej zanimivih oblik življenja, in sicer ne mesarsko klanje, temveč boj z uma svetlim mečem in tu predvsem z jezikovnim znanjem.

V tem pogledu se prevajalcem godi krivica, ker njihovi dosežki po navadi niso ustrezno cenjeni in objektivno ocenjevani po stopnjah ustvarjalne težavnosti, in tudi ne dobivajo potrebnih spodbud ali vsaj primernih poročevalskih registracij v strokovnem ali splošnem tisku. Kjer vsega tega ni, je prevajanje težjih besedil tudi zato čedalje poredkejše in prehaja čedalje bolj v zaprti ljubiteljski krog posameznih čudakov. Ti s tem sicer zasebno še malo niso prikrajšani za užitke samostojne ustvarjalnosti in si večinoma tudi ne ližejo ran – vsaj jaz si jih ne – osebne prikrajšanosti zaradi neizpetih ambicij samostojnega ustvarjanja. Res pa je, da objektivno gotovo trpi jezik kot jezik, se pravi slovenščina, saj ima čedalje poredkeje priložnost za sprotno merjenje moči in znanja v slogovno in stvarno težkih besedilih. Kako pa je z organizmom, ki ne trenira in se ne poskuša v zmeraj težjih tekmah, vemo: postara se, izgubi prožnost, zadovolji se s čedalje manj gibi ali pa jih opravlja s čedalje večjo okornostjo in težavnostjo.

Osebnost sem prepričan, da je prevajalska dejavnost v vsakem jeziku nujno potrebna, saj gre pri tem za neposredne stike z drugačnim, širšim svetom, in če gre za že formiranega jezikovnega ustvarjalca, sodim, da je marsikateri prevod – na primer Ibsenovega *Peera Gynta* – ali kakor sem lani prevedel

njegovega dvojčka *Branda* – za slovensko kulturo in jezik veliko več vreden, kakor če bi napisal samostojno povest ali igro. Nekaj drugega je seveda lahko pri nadarjenem začetniku, ki se mora šele uveljaviti in preizkusiti svoj izvirni pisateljski talent. Skušnja pa uči, da je prevajanje povrh vsega drugega tudi dobra šola za izvirno ustvarjanje.

Veliko ste prevajali dramske tekste za gledališče in radijske igre. Ali ste bili pri tem delu kaj bolj pozorni na zvočno, ritmično, govorno sestavino/prvino?

Saj drugače sploh ne gre. Vsako besedilo, izvirno ali prevedeno, je v vseh odlomkih, zlasti še seveda v navedkih premega govora, živ organizem, naravno in življenjsko vezano na prakso, na resnično izrečenost, drugače je šolska, mehanična, računalniško sicer morebiti pravilna razpostava besed, vendar brez duha, brez iskre življenja. Če za tujo misel ali sporočilo ne znaš ali ne moreš sproti, se pravi takoj ob prvem oblikovanju, najti dokončne rešitve, ju moraš pač zapisati v tisti rudimentarni obliki, kakršno zmoreš, in jo potem piliti, brusiti, dodelovati in dodelano venomer še in še primerjati z izvirnim tujim zapisom, dokler se ti ne zdi vse skupaj izoblikovano tako, da je primerno tudi za glasno podajanje. Papir tako rekoč prenese vse, dokler bereš samo z očmi ali dokler lahko pišeš s pajčevinasto abstraktnostjo, ne z dejanskim jezikom, kakor hitro pa se zaveš, da pišeš ali prevajaš premi govor, ga že zavestno ali podzavestno sam govoriš in pri tem iščeš ne le ustrezne stavčne poudarke in besedne naglase, temveč tudi kar najboljšo govorljivost z vsemi melodičnimi, logičnimi ali kontrastnimi otenki. Sam osebno vsako besedilo – tudi prozno – pri prevajanju ne le v mislih, tudi govorno oblikujem, seveda po svoje, kakor jaz govorim, kakor meni teče misel, po navadi pogovorno, večinoma s počasno, rahlo narečno stavčno melodijo, le redko pa napeto knjižno.

Vendar sem se – tudi v več ko tridesetih letih intenzivnega lektorskega spremljanja besedil v gledališču in deloma tudi pri filmu in radiu – prepričal, da so človeške izrazne možnosti osebno neznano velike in tudi zelo različne. Marsikaj, kar se je meni zdelo okorno ali neizgovorljivo, sta igralec ali igralka povedala zlahkoma, dostikrat celo briljantno, bolje od moje na videz popravljene različice. Dogajalo pa se je tudi, in mogoče še večkrat, da so bile tam, kjer kot lektor sploh nisem občutil težav, osebne zadrege in zavore igralcev tolikšne, včasih tudi objektivne, da je bilo treba kaj spremeniti, dopolniti, pomagati brezhibnejšemu podajanju ali pa vsaj premagati osebno psihično zavoro.

Z drugimi besedami: kakor smo kot govorci individualne, med seboj ločljive osebnosti, prepoznavne tudi po radiu (brez osebne podobe), smo tu-

di kot pisci in prevajalci besedilno razločljivi med seboj, se pravi, da se dá vsaka stvar povedati na več načinov – o tem se kot besedni ustvarjalec poučujes dan na dan, ker recimo iste stvari dvakrat ne poveš enako – in da je med drugim zlasti igralcem dano (dostikrat pa tudi naloženo), da se znajo in morejo bolj ali manj prilagoditi razlikam in posebnostim v oblikovanju in izkoristku predloženega individualno izoblikovanega besedila, da celo tam, kjer tako rekoč sploh ni čutiti življenja in odmevov žive govorice, najdejo skrite vzmeti in melodijsko enkratne govorne rešitve.

Na prevajalsko izkušnjo navezujem tudi vaše ukvarjanje z jezikovno teorijo, ki vas nujno spremlja pri pisanju jezikovnih nasvetov, nadalje pri sodelovanju pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in Pravopisu (mimogrede: kdaj mislite izdelati slovarski del?). Ali vam praktične izkušnje v leksiki in sintaksi, do katerih ste se dokopali z delom, povzročajo nesoglasja ali celo konflikte z jezikoslovci, ki imajo znanstveni obrtni list?

Vsak jezik, recimo slovenščina, je pravzaprav res rezultanta, skupek in izdelek vseh njegovih govorcev in piscev skozi čas in prostor. Vendar je to bolj razsodna teorija ali načelna praksa, vsako konkretno besedilo je pa govorni ali zapisni izdelek konkretnega posameznika z vsemi njegovimi zavestnimi ali podzavestnimi, priučenimi ali odvajenimi posebnostmi v izrazju, skladnji, logiki in melodiji. Najbližja tej sproščenosti je po navadi narečna ali pogovorna različica jezika, kolikor bolj pa gre bodisi za zapisana ali več ljudem namenjena besedila, je tako rekoč tisti trenutek konec popolne osebne svobode in se moraš prilagajati poslušalcem in bralcem, skratka, razmeram in okoliščinam, celo upoštevati zapisana ali nezapisana pravila gole vljudnosti, da govoriš razločno, kulturno, da upoštevaš temeljne jezikovne norme, in podobno.

Z drugimi besedami: nihče nima jezika v zakupu, vsakdo pa se po svoje prizadeva biti z govorjenimi in zapisanimi besedili kar najbolj razumljiv in prepričljiv, saj je to v bistvu cilj sporočanja. Do kod na tej poti prideš (ali sploh želiš ali moreš priti), je pa seveda osebna stvar vsakega posameznika.

Za javno nastopanje, zlasti še za obravnavo strokovnih snovi, smo v stoletjih jezikovnega razvoja izoblikovali splošno sprejete norme in pravila, napisali slovnico knjižnega jezika, zbrali izraze v slovarje, splošne in terminološke, se dogovorili za pravopis in se poglobili v stilistiko. To so povzetki, bolj ali manj ustaljeni stebri, če naj spregovorim z izrazjem sodobnih reformatorjev pokojninske ureditve, in tvoja osebna usoda in naloga je, da iz nobenega od teh stebrov ne štrliš kot moteč element, lahko pa vsak steber dopolnjuješ, krepiš in gostiš, čeprav so vsi toliko prostorni, da se v njih lahko

dobro, sproščeno počutiš in brez skrbi najdeš možnosti za svoje osebno izražanje, za svoj osebni slog, za svoj osebni slovar ...

To so v bistvu moja osebna načela pri pisanju člankov o jezikovnih vprašanjih, pri *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* sem pa sodeloval samo v začetku, ko sem pomagal najti zanj grafično podobo in zainteresirati konkretno tiskarno. Pri slovenskih *Pravopisih* sem sicer res dolgo sodeloval, tudi pri zadnjem pri formulaciji *Pravil*, vendar pri pravopisnem *Slovarju* že nekaj časa iz povsem osebnih razlogov (štirideset let službe, kar je v skladu tudi z najnovejšimi pravili za upokojitev) ne sodelujem več.

Leksikonsko in bibliografsko delo (Slovenski leksikon novejšega prevajanja, Mohorska bibliografija in zgodovina, urejanje Nobelovcev in drugo) potrjuje izjemno samodisciplino in očitno »one man team« delovanje. Je tudi to delo kompenzacija nemožnosti uveljavitve lastnih ustvarjalnih zamisli?

Po mojem niti ne gre toliko za kompenzacijo, kolikor za stvarno razsodnost, za nekakšno trezno gledanje, s kakršnim se – recimo – odlikujejo sodobne tržno usmerjene skupnosti. Založbe na primer *morajo* izdajati, če hočejo veljati za založbe, in če leposlovje ne gre, izdajajo pač priročnike. Jaz pa ravno tako: delati moram, ker sem človek, pa delam tisto, kar rad, pomagam torej pri vseh mogočih priročnikih in predvsem prevajam. Seveda bi najbrž z veseljem še pisal, vendar tako, da bi ljudem tudi kaj povedal, ne se le samozadostljivo izživljal v stopnjevanju vseh vrst izkrivljenosti, v krvi in spolnosti, v psihozah in drogiranostih, brez katerih sodobno leposlovje tako rekoč ne more, ne zna in noče, da včasih že ne veš več, kdo koga prehiteva, kdo komu drži ogledalo. Taka besedila še prevajam težko, nikar, da bi jih sam pisal. To uspešneje opravljajo drugi (po svojih močeh – in nima jih malo – tudi televizija). Ker to tako rekoč že vsak zna, v tako tekmo niti nočem. To pa je tisti čudoviti, že v začetku pogovora omenjeni *znam* in *nočem*, ne le *ne morem*.

Spraševal je France Vurnik.